

Pierre Bourdieu

Om interesser og den symbolske magts relative autonomi:

Svar på nogle indvendinger¹

Artiklen tager afsæt i habitusteorien og Bourdieus brug af relationelle og "åbne" begreber. Her redegøres mere udførligt for interessebegrebet. Bourdieu ekspliciterer og uddyber her sin skelnen mellem de konkret handlende menneskers "objektive interesser", og de agerendes "subjektive interesser". Han understreger, at udtrykket "handlingsstrategier" ikke repræsenterer bevidste og målrettede handlinger, men alene henviser til regularitetens i de agerendes måde at forholde sig i den specifikke situation.

De fleste af de spørgsmål og indvendinger, der her er fremført, vidner om en høj grad af misforståelse, der kan gå så vidt som til total ikke-forståelse [incomprehension]. Grundene herfor skal dels søges hos recipienterne, og dels hos forfatteren selv.

Jeg har tit nok sagt, at enhver kulturel produktionsproces er placeret i et bestemt produktionsrum, og at producentens frembringelser altid, hvad enten han vil det eller ej, er påvirket af producentens position i dette sociale rum. Jeg har vedholdende forsøgt at værgе mig mod denne påvirkning fra feltet gennem konstant selvanalyse. Men man kan også være negativt "påvirket", påvirket *a contrario* så at sige, og bære sporene af det man kæmper imod. På denne måde kan visse træk ved mit arbejde uden tvivl forklares ud fra et øn-ske om "at føre krigen over i fjendens lejr", et ønske om at reagere imod den dominerende måde at anskue verden i det intellektuelle felt, at bryde med de intellektuelles professionelle ideologi på en noget provokerende måde. Det gælder f.eks. for min anvendelse af begrebet "interesse", der *kan* fremkalde en beskyldning for økonomisme mod et arbejde, som lige fra begyndelsen har været i opposition til økonomisme (jeg kan her henvise til mine tidligste antropologiske studier).

Interessebegrebet – jeg taler iøvrigt altid om *specifikke* interesser – blev formuleret som et middel til at bryde med den gængse bevidsthedsteoretiske handlings-teori med det formål at kunne anvende den materialistiske undersøgelsesmåde også inden for områder, der tidligere ikke blev anskuet materialistisk – og især inden for området for kulturel produktion. Dette begreb er et middel til en vel-overvejet (og foreløbig) reduktionisme, der bruges til at punktere prætentionerne fra profeterne for det universelle, til at anfægte ideologien om *den uafhængige intellektuelle* (*freischwebenden Intelligenz* – tysk i orig.). På dette punkt føler jeg mig i høj grad på linje med Max Weber, der jo også betjente sig af den økonomiske model til at overføre en materialistisk kritik til religionens univers og til at af-dække det religiøse "spils" forskellige hovedpersoners specifikke interesser – præster, profeter, troldmænd – i deres indbyrdes konkurrence. Dette brud er endnu mere nødvendigt og vanskeligere inden for det kulturelle område end noget andet område, fordi vi alle er både bedømmere og bedømte på én gang. Kultur (og dannelse) er vores specifikke kapital, og selv i den mest radikale undersøgelse, er vi tilbøjelige til at glemme det virkelige grundlag for vores specifikke magt, for den specifikke form for dominans vi udøver. Det er grunden til, at jeg fandt det uundgåeligt at henlede opmærksomheden på, at de der tænker universelle tanker [thinkers of the universal] har interesse i almengyldighed (hvilket i øvrigt hverken er ment nedsættende eller fordømmende).

Men der er også grunde til misforståelser på modtagernes side: Mine kritikere støtter sig oftest på *kun én* bog, *La distinction* [1979 / uddrag på dansk 1995 – O.a.], som de så tilmed læser på en "teoretisk" eller teoreticistisk måde (en tendens der forstærkes af, at talrige konkrete analyser ikke "siger" den udenlandske læser noget), hvorved de ignorerer de empiriske studier, som jeg og andre har offentliggjort i *Actes de la recherche en sciences sociales* (for slet ikke at

nævne de etnologiske undersøgelser, som de fleste af mine begreber er udsprunget af); de kritiserer uden for anvendelsessammenhængen nogle åbne begreber, der er udformet til at organisere empirisk undersøgelsesarbejde; de kritiserer ikke mine analyser, men en på forhånd forenklet – om ikke fordrejet – fremstilling af dem. Det sker alt sammen, fordi de bliver ved med at anvende tankeformer – og specielt distinktioner, dichotomier, modstillinger og alternativer – som mine analyser netop tager sigte på at tilintetgøre og overvinde.

Jeg tænker f.eks. på alle de dichotomier, som habitusbegrebet tager sigte på at udrydde: finalisme vs. mekanisme, teoretisk begrundede forklaringer vs. årsagsforklaringer, det bevidste vs. det ubevidste, rationel beregning og strategi vs. mekanisk underkastelse under tekniske begrænsninger osv. På denne måde kan de vælge at reducere mine analyser til den ene af de positioner, som disse analyser netop forsøger at “overkomme”, eller de kan – som Jon Elster – gøre som om jeg på én gang eller *successive* fastholder og gør indsigelse imod hver af de modstridende positioner². I disse som i andre tilfælde ignoreres det, der – som jeg opfatter det – udgør det antropologiske grundlag for en handlings-teori eller for en praksisteori, og som er sammenfattet i habitusbegrebet. Den relation, der består mellem habitus og det felt, som habitus er objektivt tilpasset (fordi den er konstitueret under hensyntagen til den specifikke nødvendighed af at holde sig i spil i det pågældende felt), repræsenterer en slags ontologisk meddelagtighed [complicity], en førbevidst og før-refleksiv relation. Denne meddelagtighed giver sig udtryk i, hvad vi kalder “sans for spillet” (eller praktisk sans, *sens pratique*): en intentionsløs intentionalitet, der fungerer som et princip for handlestrategier uden en strategisk plan, uden rationel beregning, uden bevidst formulerede hensigter³.

Her skal det en passant indskydes: habitus er et blandt flere principper for de agerendes produktion af praksisformer, omend det utvivlsomt er mere på spil end noget andet princip – “vi er empirisk betingede i tre fjerdedele af vore handlinger”, sagde Leibniz – så kan det ikke udelukkes, at det under bestemte omstændigheder fortrænges af andre principper, som f.eks. bevidst og rationel beregning – ikke mindst i krisesituationer, hvor den umiddelbare afstemthed mellem habitus og felt bryder sammen. Når det er sagt, og uagtet at det rationelle principps teoretiske mulighed foreligger generelt, så er det fortsat sådant, at de enkelte agerendes tilbøjelighed til og forudsætninger for at kunne ty til det rationelle princip for produktion af praksisformer er afhængig af deres specifikke sociale og økonomiske mulighedsbetingelser: Det paradoksale er i virkeligheden, at de kritikere, der ikke vil anerkende andre principper for produktion af praksisformer – og specielt af økonomiske praksisformer – end den rationelle bevidsthed [rational consciousness], undlader at tage hensyn til de økonomiske betingelser for udviklingen af og udøvelsen af den økonomiske rationalitet⁴.

[Positionsspecifikke dispositioner – og interesser]

Denne relation mellem de agerendes handlinger og deres specifikke sociale og økonomiske betingelser er anledningen til det første brud med den utilitaristiske teori, som interesse-begrebet sædvanligvis sammenkædes med. En handling, der er i overensstemmelse med den agerendes interesser, er ikke nødvendigvis styret af en bevidst og velovervejet bestræbelse med det formulerede formål at tilfredsstille denne interesse. De dominerende, der i deres verden bevæger sig som fisk i vandet, har på en række områder det privilegium, at de ikke behøver at give sig af med bevidst rationel kalkulation for at nå de mål, der bedst tilgodeser deres interesser. Det er tilstrækkeligt, at de følger deres dispositioner, der – eftersom de er tilpasset deres dominerende positioner – “helt naturligt” frembringer praksisformer, der passer til deres situation. Deri ligger paradokset om “den naturlige sans for distinktion”, som Elster ikke kan forstå, eftersom han er fastlåst i en hypersubjektivistisk anskuelse, der ikke formår at forstå noget andet handleprincip end bevidsthed, bevidst hensigt. Konkret handlende mennesker [agents], hvis dispositioner er produceret af konditioneringer i tilknytning til positioner, der udmærker sig positivt (der adskiller sig fra andre positioner i kraft af et sæt særlige egenskaber, som socialt anses for eftertragtelssværdige), behøver kun at hengive sig til deres dispositioner for at producere “helt naturligt” distingverede praksisformer; det kan de gøre uden at de behøver at opstille distinktion eller forskel som formål, uden at tilstræbe distinktionen som sådan (som det hos Veblen antages at opkomlinge gør) metodisk, målrettet, som led i en rationel plan, en velovervejet strategi for at maksimere den symboliske gevinst ved at handle på en særlig måde.

De dominerende er distingverede, adskiller sig på den eneste socialt anerkendte måde, dvs. på en “naturlig” måde i kraft af et princip, der giver deres praksisformer udseende af at være medfødte og instiktive, at være “medfødte talenter”, der kun kan *efterlignes* af rationelle principper – intelligens eller beregnende fornuft; denne “naturlige” måde at udmærke sig på definerer den ægte kvalitet (til forskel fra opkomlingens ubehjælpssomhed eller anstrengte og tilkæmpede frimodighed). En passant ses her, at habitusteorien udgør det teoretiske grundlag for den kritik af ideologien om den naturlige begavelse – en stærkt dominerende ideologi i den intellektuelle verden – som jeg udviklede i mine tidlige uddannelses-sociologiske arbejder⁵ (“begavelse” er ikke andet end en sans for spillet, der er socialt konstitueret gennem en tidlig deltagelse i og gøren sig fortrolig med “spillet”, og som klasseracismen⁶ ophøjer til naturlig begavelse, en naturlig egenskab, der af naturen er fordelt ulige og derigennem legitimeret som naturgiven).

Men “interesse”, sådan som jeg opfatter det, adskiller sig også fra den utilitaristiske teoris naturlige og universelle “interesse” på en anden måde [– det andet brud med den utilitaristiske teori – O.a.]. Jeg har tidligere sagt, at de strategier, som habitus genererer som “sans for spillet”, kan forstås som udtryk for en slags indforstået interesse, der ikke behøver at give en bevidst og

kalkuleret begrundelse for interessen. (Lad mig i forbifarten nævne, at der er forskellige grader af “sans for spillet”, hvor den højeste kvalitet er den fuldkomne beherskelse, der muliggør at den agerende kan foregribe “spillets” indre nødvendighed i en sådan grad, at det ikke længere opfattes som “spil”, men som sund fornuft: De såkaldte *fornuftige* handlinger adskiller sig fra rationelle handlinger, som de tilsyneladende er identiske med, derved at de tilvejebringer såvel det primære udbytte (dvs. en styrket magtposition) som den sekundære gevinst (dvs. anerkendelse fra gruppen, der deltager i det pågældende felt)⁷, eller med andre ord resultater, der følger af en slags indforstået interesse i situationens objektive muligheder – uden at agenten er nødt til at forfølge dem som mål, uden at han er nødt til at opstille dem som et bevidst projekt. Her bør man erindre om Husserls skelnen mellem *protention* [Positionalität], antagelsen om en fremtid umiddelbart indskrevet i den aktuelle situation, som en objektiv mulighed og udstyret med nutidens doksiske modalitet, og *project* [Neutralität], antagelsen om en fremtid som sådan, dvs. som kontingent, som noget der kan ske eller ikke ske)⁸.

Når det forholder sig således, er det fordi sansen for spillet er den internaliserede form af spillets “nødvendighed”. Det er nødvendighed gjort til dyd (eller disposition): *amor fati*. Det betyder, at der vil være lige så mange spilforståelser, lige så mange praktiske måder at forstå interesse, som der er spil. Følgelig er der lige så mange interesser, som der er spil. Den *specifikke* interesse, der karakteriserer et spil, bliver identisk med investeringen i spillet, med *illusio* som en stiltiende anerkendelse af indsætterne i spillet [se tekst IV, note 1 om *investissement* – O.a.]. Ethvert felt skaber og fremkalder en specifik form for interesse (den grundlæggende investering – “besættelse”), som ethvert felt stiltiende kræver som adgangsbetingelse for at deltage i spillet; dvs. anerkendelsen af spillets betydning og de indsætser, der er på spil, er fælles for alle deltagerne, som på denne måde er “bundet” af konsensus – ikke en kontrakt – om grundlaget for uenighed. Og denne *specifikke interesse*, som deltagelsen i spillet forudsætter, specificerer sig svarende til den position de enkelte deltagere indtager i spillet – som henholdsvis dominerende og dominerede.

I virkeligheden genfindes denne enighed om grundlaget for uenighed på det kognitive niveau: Den sunde fornuft, der objektivt kommer til udtryk i *topik*, stående vendinger og talemåder, f.eks. i form af modsætningspar der strukturerer måden at anskue verden, er resultatet af, at den sociale struktur indoptages i kroppen; det sker ved at den enkelte deltager internaliserer sin position i det sociale rum, de enkelte agenter internaliserer både deres specifikke position (høj, mellem eller lav) og den struktur inden for hvilken denne position defineres (modsætningen høj/lav; dominerende/dominerede).

[Felt-specifikke interesser]

Til at klargøre forskellen mellem den interesse, der konstitueres socialt i form af og i kraft af, hvad der er "nødvendigt" i et specifikt felt, og den interesse økonomerne forudsætter, findes der ikke noget bedre eksempel end den specifikke interesse, som det kunstneriske felt fremkalder. For så vidt som dette felt, især inden for dets mest autonome områder, definerer sig selv ved at afvise eller spejlvende de regler og regulariteter, der konstituerer det økonomiske felt, så kan man sige at den interesse, som dette felt arbejder for, er en interesse i uegennytte (i den almindelige betydning af ordet), dvs. en interesse der viser sig ikke at kunne reduceres til økonomisk interesse i dens almindelige betydning⁹. Denne økonomisk uegennyttige interesse forbliver ikke desto mindre en interesse, og den kan komme i konflikt eller konkurrence med andre interesser, ligesom den kan give anledning til strengt interesseorienterede, ja endog egoistiske handlinger, ligesom dem det økonomiske felt er rammen om. Tilsvarende kan den interesse, der er institutionaliseret i det videnskabelige felts funktionsregler og arbejdsprincipper, og som i dette felts mest avancerede faser kan beskrives som en interesse i det universelle, således også føre til de mest brutale interesseorienterede og egoistiske konfrontationer (der kan gå så vidt som til forfalskning af videnskabelige resultater, hvad der idag sker stadig hyppigere)¹⁰.

Vi har altså forskellige felter, hvor forskellige former for interesse konstitueres og kommer til udtryk. Det betyder ikke, at de forskellige felter ikke har *invariante egenskaber*. Blandt disse invariante egenskaber er det faktum, at felter er "steder" for en interessekamp mellem konkret handlende mennesker og institutioner, der i ulige grad er udstyret med specifik kapital (altså specifikke ressourcer eller adækvate våben til at erobre magten over det specifikke felt), og et andet fælles kendetegn ved felter er den kendsgerning, at disse kampe forudsætter en enighed om, hvad kampen drejer sig om (*illusio*), osv. Anklagen for økonomisme, der så ofte rettes mod mig, består i at man behandler homologien mellem det økonomiske felt (eller det politiske felt) og felterne for kulturel produktion (videnskabsfeltet, kunstfeltet, litteraturfeltet, det filosofiske felt, osv) som om de slet og ret er identiske, hvilket bevirker at den specifikke udformning, som de forskellige invariante kendetegn (først og fremmest interessen) antager i de enkelte felter, lades ude af betragtning. Denne reduktion af alle felter til det økonomiske felt (eller det politiske felt) går hånd i hånd med reduktionen af alle interesser til den interesse, der er karakteristisk for det økonomiske felt. Denne dobbelte reduktion fører så til beskyldningen for reduktionistisk økonomisme eller økonomistisk reduktionisme mod en teori, hvis vigtigste ambition ubestrideligt er at undgå økonomistisk reduktion.

II

Et andet større kompleks af spørgsmål eller indvendinger vedrører det symbolskes autonomi. Også her finder jeg det nødvendigt at opklare forskellige misforståelser.

Jeg hævder, at magt eller kapital antager symbolsk karakter og udøver en specifik dominanseffekt, som jeg kalder symbolsk magt eller symbolsk vold, når det erkendes og anerkendes (*connu et reconnu*), dvs. når det erkendes eller registreres som viden og anerkendes for pålydende. Men hvad betyder "viden" i denne sammenhæng? Én af kilderne til misforståelserne [roots of misunderstanding] ligger endnu en gang i det faktum, at man i kritikken af mine analyser anvender distinktioner eller tankeformer, som disse analyser er konstrueret for at anfægte. Når jeg skriver "viden", læser man *connaissance* *connaissance*, videnskabelig viden, bevidst viden, eksplicitte og måske ligefrem refleksive forestillinger; de konkret handlende mennesker forudsættes kort sagt at være udstyret med videnskabsmandens specifikke tankeform. Vi ser her en paradigmatiske form af det, jeg har kaldt den skolastiske fejlslutning – *scholastic fallacy*. Denne fejlslutning, der muliggøres og befordres af *scholè*-situationen, dvs. skoleinstitutionen forstået som tid fri af nødvendighedens verden, får de akademiske forskere til at tro, at agenter i praktiske livs- og handlesituationer tænker, "erkender" og ser på samme måde som én, der har friheden og tiden til at tænke, tænker, "erkender" og ser; den skolastiske fejlslutning får forskerne til at tro, at de praktisk agerende tænker på samme måde som videnskabsmanden, hvis tankeform såvel i sin genese som i sin funktionsmåde forudsætter frihed, eller i det mindste forudsætter distance til og frihed fra at beskæftige sig med den praktiske virkeligheds tvingende fornødenheder, dvs. en tankeform der forudsætter, at der i praksis sættes parentes om den sociale praksis' nødvendigheder. Det skal *på én og samme tid* understreges, at kapital (eller magt) kun bliver symbolsk kapital, dvs. kapital med en specifikt symbolsk virkningsfuldhed, når den *miskendes* i sin vilkårlige betydning som magtmiddel og *anerkendes* som legitim kapital, og – for det andet – at denne "misforståede" erkendelse og anerkendelse [dvs. interviewpersonernes udtalelser og den observerede adfærd – O.a.] repræsenterer en *praktisk* viden, der på ingen måde indebærer at det "sete" og anerkendte objekt formuleres som videnskabeligt objekt. Det er forskeren der formulerer spørgsmålet om legitimitet; og han eller hun glemmer, at dette spørgsmål ikke som sådant stiller sig for den dominerede; forskerne glemmer at det svar, den dominerede ud fra sin *praktiske viden* giver på spørgsmålet om legitimitet, kun fremstår som et svar for dem der formulerer et sådant spørgsmål; forskeren glemmer følgelig, at den praksis, dvs. bestemte handlinger eller undladelser, der af forskeren ses som udtryk for den domineredes anerkendelse af legitimiteten, *ikke* repræsenterer en frivillig tilslutning, der er kommet til veje som resultat af eksplicitte kognitive overvejelser. Den domineredes adfærd er snarere begrundet i den umiddelbare relation mellem habi-

tus og situationen, og denne relation finder ikke noget mere uomtvisteligt udtryk end den frygtsomhedens tavshed, tilbageholdenhed eller resignation, hvormed de dominerede i praksis, uden så meget som at overveje muligheden af at gøre andet, udtrykker deres praktiske "anerkendelse" af, hvad der er muligt og umuligt i feltet (i en modus af – *illusio* – dvs. en ureflekteret, indforstået, "fortryllet" relation til feltet, hvor de miskender feltets dominerende dagsorden). Man kan f.eks. tænke på udtrykket "Det er ikke noget for os", hvor de mindstbemidlede selv ekskluderer sig fra de muligheder, som de jo alligevel ville blive udelukket fra, hvis de forsøgte sig.

Alt dette gælder helt generelt. Det er den umiddelbare relation – mellem habitus, der er struktureret i overensstemmelse med et felts objektive strukturer, og det felt i relation til hvilket denne specifikke habitus er prædisponeret til at anvende principper for at anskue og opdele feltet, der er tilpasset og indrettet efter det pågældende felts objektive opdelinger (f.eks. modstillede adjektiver som flittig og skarp, der er udbredt i universitetsfeltet), – der tilvejebringer forudsætningen for en bestemt egenskabs specifikt symbolske effekt, og dvs. betingelsen for at en magt (eller kapital) forvandles til symbolsk magt. (Det betyder at denne effekt ikke er noget, der sker automatisk; den gør sig kun gældende, når et socialt rum eller en magt anskues, "erkendes", i overensstemmelse med de kognitive strukturer, som rummet eller den pågældende kapital i kraft af sin blotte eksistens påfører deltagerne i feltet – f.eks. oppositionen mellem mandlig og kvindelig, og alle de homologe modstillinger mellem høj og lav, våd og tør, øst og vest osv. i samfund hvor den kønnede arbejdsdeling repræsenterer og reproducerer det grundlæggende differentieringsprincip.)

For en habitus struktureret i overensstemmelse med strukturerne i den sociale virkelighed, hvor den fungerer, anskues ethvert karakteristikum (måden at bruge sproget, påklædning, kropsholdning, uddannelses titel, bolig osv.) i dets relation til andre karakteristika, det vil sige i dets positionelle og forskelsmarkerende betydning; og det er gennem denne "distinktive" afstand, denne forskel, denne distinktion – der kun opfattes af den øvede iagttager – det viser sig, at indehaveren af dette kendetegn indtager en homolog position i rummet af sociale positioner. Alt dette er sammenfattet i udtrykket "det virker" ("ca fait ...", "det virker *småborgerligt*", "det virker intellektuelt" osv.), der tjener til at lokalisere en position i det sociale rum via de agerendes stillingtagen i det symbolske rum.

[Det symbolske rum og det sociale rum]

De analyser, der er præsenteret i *La distinction*, læses på en realistisk og substantialistisk måde (i modsætning til en relationel læsning) – hvorved man direkte tilskriver denne eller hin egenskab eller praksisform til en "klasse": at spille fodbold eller drikke *pastis* tilskrives arbejderne, at spille golf eller drikke champagne tilskrives det traditionelle *grande bourgeoisie* – derfor bliver jeg be-

lært om, at jeg overser den symbolske ordens specifikke logik og autonomi, (at jeg altså reducerer den symbolske orden til en ren *afspejling* af den sociale orden). Endnu en gang er der, med andre ord, tale om at beskyldningen for reduktionisme, der rettes mod mig, er baseret på en reduktionistisk læsning af mine analyser. I virkeligheden er rummet af symbolske standpunkter [*stances/prises de position*] og rummet af sociale positioner to uafhængige rum, som ganske vist er homologe. Det må her være på sin plads at minde om, at teorien om kulturelle produktionsfelter netop tager sigte på at redegøre for disse sociale universers autonomi – det kunstneriske felt, litterære felt, juridiske felt, videnskabsfeltet, hvor kulturelle produkter produceres og reproduces i overensstemmelse med feltspecifikke logikker; de differentielle processer for tilegnelse af disse kulturelle produkter formidles gennem konkurrencekampe og et sammensat mønster af processer, som konventionelle “forbrugsanalyser” fuldstændig lader ude af betragtning; netop det er hvad der sættes fokus på i *La distinction*.

Det der muliggør udsagnet om, at en specifik praksisform eller egenskab “virker” (*fait*) på den ene eller anden måde (småborgerlig eller nyrig), er den sans for spillet, der er erhvervet ved at have været optaget af og i spillet gennem længere tid, sansen for at placere sig i feltet (*placement*), som Goffman kalder “*sense of one’s place*”, en sans for sin egen position i det sociale rum, der også altid indebærer en *sense of the other’s place*, og – mere præcist – en praktisk erfaring med at omgås de to uafhængige og homologe rum og korrespondensen mellem dem. Det vil med andre ord sige, at en social praksisform nødvendigvis har en distinktiv, differentiell betydning, og at sammenhængen mellem golf og det traditionelle borgerskab kun kommer i stand i kraft af medieringen mellem rummet af symbolske standpunkter (*prises de position*) og rummet af sociale positioner, der udgør rammen for at definere den distinktive værdi (i Saussuriansk betydning) af det at spille golf.

Af de nævnte grunde udgør systemets statik [statics], dvs. den forefundne korrespondens mellem de to rum på et bestemt tidspunkt, den drivende kraft for systemets forandringsdynamik: enhver handling, der tager sigte på at ændre denne korrespondens – f.eks. den “prætention” som får det nye borgerskab til at tilegne sig én af det traditionelle borgerskabs “attributter” – vil medføre at hele systemet af relationer mellem de to rum transformeres. (Man kunne studere denne proces på grundlag af den seneste udvikling inden for tennissporten.) Den drivende kraft eller dynamikken i denne stadigt pågående forandringsproces er kampen mellem prætention og distinktion, som jeg udførligt har beskrevet i *La distinction* [1979], og som definerer det symbolske rums særegenhed. I denne kamp, hvor snobberi udgør et aspekt, væbner de forskellige involverede agerende sig med de produkter, som de hele tiden får tilbudt fra de forskellige kulturelle produktionsfelter (feltet for den finere mode såvel som det finkulturelle felt), der selv følger specifikke former af logikken for prætention og distinktion med det formål at bevare eller ændre det fore-

fundne relationsmønster mellem sociale positioner og distinktive karakteristika, eller mere enkelt formuleret, for at opretholde eller mindske de i situationen forefundne *distinktive afstande*.

[Forandringsdynamikken i den dominerende livsform – at holde distance]

Der er en fare for, at de sproglige kategorier, jeg her har anvendt, og omtalen af snobberi vil kunne give anledning til, at princippet i denne dynamik forstås som hidrørende fra en eksplicit stræben efter distinktion. Men det er i virkeligheden slet ikke tilfældet, hvad en mere dybtgående analyse af et vilkårligt eksempel ville kunne vise. Tag eksemplet med disse tennis-elskere, der i 1970'erne tilmeldte sig de organiserede officielle mesterskabs-konkurrencer ("*classement*"), og som nu [skrevet medio 1980'erne] trækker sig tilbage til en mindre konkurrenceorienteret form for tennis eller vender sig mod andre former for sport, som f.eks. golf. De er ikke ansporet af en eksplicit bestræbelse på at adskille sig fra de nye tennisspillere, som i stigende grad har invaderet sporten og som har indført en anden "tenniskultur" (en anden stil, en anden spille-måde, en anden træning osv.); tenniselskerne skifter til en anden sport eller de praktiserer den gamle sport anderledes (ligesom man inden for andre områder kan overgå til andre forfattere, komponister, malere, filmskabere, – og som hovedregel sker det på en umærkelig måde), fordi de ved deres gamle sport oplever nye aspekter, som deres habitus får dem til at finde ubehagelige og utålelige: For eksempel at de gentagne gange taber til yngre spillere, der praktiserer et i deres øjne mindre elegant, mere aggressivt spil, der ikke længere harmonerer med normerne for fair-play; eller bare at de oplever trængslen, de overfyldte tennisbaner – tilsvarende som på skipisterne og ved stolelifterne, de uudholdelige ventetider eller ubehaget ved at omgås folk, hvis livsstil – og spillestil – er dem meget lidt "sympatisk"; eller træthedsfølelsen og leden ved rutiniseringen af en sportsaktivitet eller – f.eks. ved oplevelsen af at høre et musikstykke, der i stigende grad bliver almindelig kendt (Vivaldi eller Schubert), og som man efterhånden hører overalt ved koncerter, i radioen og selv i supermarkederne. Man skulle i hvert enkelt tilfælde undersøge den sociale dimension af den umærkelige forvanskingsproces, hvor den oprindelige fascination viger for modvilje og ubehag; man måtte specielt lægge mærke til alle de nedsættende tilkendegivelser i formuleringer som "det er blevet ganske umuligt", "i vore dage kan man ikke længere" (gøre det og det, læse den og den avis, besøge det og det teater), hvor der udtrykkes mere end en faktisk umulighed – den faktiske umulighed udtrykkes som en regulær intolerance over for det utålelige, som en afstandtagen.

Man må ikke lade sig narre af den strategiske sprogbrug – som er uundværlig for at bevare det aktive, konstruktive aspekt i de mest almindelige valg i hverdagslivets symbolske kampe. De mest virkningsfulde distinktions-strategier er dem, hvor det tilgrundliggende princip udgøres af habitus' *praktiske, før-reflek-*

sive, kvasi-instinktive valg. Den dominerende livsstils “naturlighed” (som gør at den ikke kan efterlignes) er uden tvivl det mest sikre grundlag for naturlig overlegenhed; denne utvungne naturlighed retfærdiggør monopolet på de mest sjældne og samtidig mest almengyldige kulturelle goder, som besiddelsen af økonomisk og kulturel kapital giver adgang til. En distinktiv “natur” og naturlighed har altid været de bedste våben til at retfærdiggøre den forefundne samfundsorden og til at legitimere den symbolske orden og dominans [*sociodicies* – O.a.].

III

Afsluttende nogle lidt mindre systematiske kommentarer til særlige punkter, som de enkelte conferencebidrag har omhandlet.

1. Om begrebet symbolsk magt. Jeg har præsenteret en “teoretisk” (dvs. skolas-tisk) genealogi for dette begreb i en forelæsning ved University of Chicago 1973, som senere er offentliggjort: “Sur le pouvoir symbolique”. *Annales* no. 3, mai-juin 1977¹¹.

2. Om den relativt stabile habitus og den dertil hørende anklage for “determinisme”.

For det første: habitus realiserer sig kun, aktualiseres kun *i relation til* et felt, og den samme habitus kan føre til meget forskellige praksisformer og stillingta-gender afhængig af tilstanden i feltet. Det illustreres f.eks. af, at franske biskopper af adelig herkomst udtrykker den samme aristokratiske tilbøjelighed til at distancere sig fra almindelige praksisformer på forskellige måder i forskellige situationer¹²: i 1930’erne ved at tillægge sig den mest traditionelle, ophøjede praksisform som biskop; i 1970’erne – dvs. efter at bispekollegiet er blevet domineret af præster fra middelklassen, der har fået en klosteropdragelse [oblater] og som er tilbøjelige til at afvise den traditionelle bisperolle – udmærker adelige biskopper sig ved at antage rollen som vestreorienterede biskopper (*prêtre gauchiste*), idet de forsvare fremmedarbejdernes sag og med foragt afviser den gamle bisperolles kendetegn og embedsbeføjelser. Af dette eksempel fremgår, at man skal være omhyggelig med ikke at beskrive det som en effekt af en ændret habitus, når den ændrede praksisform bare er et resultat af relationen mellem den samme adelige habitus og feltets ændrede sammensætning.

For det andet: habitus ændres uophørligt – idet den er et produkt af sociale konditionerings og altså af en specifik historie (i modsætning til *karakter*) – enten i en retning som forstærker de habituelle dispositioner, når de kroppliggjorte forventningsstrukturer møder objektive mulighedsstrukturer som stemmer overens med disse forventninger, eller i en retning der ændrer habitus og f.eks. hæver eller sænker forventningerne og fordringerne (som igen kan føre til egentlige sociale kriser). Det har ofte kunnet konstateres, at de børn der karakteriseres

som "ustabile" af uddannelseseksperterne og af lægernes og psykologernes erklæringer (som ofte kun giver uddannelseskarakteristikken en slags "videnskabelig" godkendelse) bærer familiens *ustabile livsbetingelser* indskrevet i deres habitus, subproletariatets ustabilitet som følge af at de er henvist til usikre arbejds- og boligforhold og følgelig usikre eksistensbetingelser. I bestemte tilfælde kan habitus, om man så må sige, være forment af modsætningen til de objektive livsbetingelser, spændingen, ja af ustabiliteten – og jeg mener i virkeligheden, at man i sådanne tilfælde kan tale om psykosers og neurosers sociogenese.

For det tredje: ikke alene ændres habitus i praksis (altid inden for bestemte grænser) som følge af en social løbebane, der fører til livsbetingelser der er forskellige fra de oprindelige, men den kan også bringes under kontrol gennem bevidst refleksion (*prise de conscience*) og gennem socioanalyse¹³.

3. Om klasseproblemet. *La distinction*, den bog som de fleste af mine kritikere henviser til, tog ikke sigte på at præsentere en teori om de sociale klasser (en sådan teori blev – hvis jeg husker rigtigt – i en fodnote i bogen bebudet som en efterfølgende opgave); *La distinction* tog snarere sigte på at præsentere en forklaringsmodel, dvs. et system af faktorer, der på den allermost renlivet økonomiske måde er i stand til at forklare en række praksisformer, som tilsyneladende er meget forskelligartede og som traditionelt er genstand for forskellige sociologiske underdiscipliner (det er grunden til at *La distinction*, af alle mine bøger, er den der forekommer at være den mest "deterministiske" og "objektivistiske"). Formålet var altså at gøre nogle differentieringsprincipper synlige, der så omfattende som muligt kunne redegøre for flest mulige af de registrerede forskelle; eller med andre ord at konstruere det multidimensionale sociale rum, der sætter os i stand til at gengive disse forskelles fordelingsstruktur (ved at anvende det der ifølge Strawson¹⁴ er den fundamentale egenskab ved rummet som kategori, nemlig antagelsen om objekters reciprokke eksternalitet). Der er andre principper, der gør sig gældende – som f.eks. etnicitet eller bopæl, omend de har mindre styrke; men de *vigtigste*, de primære differentieringsprincipper, som vi måtte tage i anvendelse for at re-producere, re-generere rummet af forskelle – eller for at være mere præcis – rummet af differentielle positioner (hvor positioner både defineres ved sig selv ud fra den bestemte type materielle livsbetingelser de giver, altså de enkelte positioners konditionerende betingelser osv., og relationelt defineres de ved deres distinktive afstand til andre positioner), viste sig i sidste ende at være de enkelte positioners samlede kapitalmængde (alle de forskellige slags kapital under et: økonomisk, kulturel og social), strukturen af denne kapital (som den defineres ved de forskellige kapitalformers relative vægt) og endelig udviklingen over tid af disse to parametre, der både måler den intra- og intergenerationelle sociale løbebane. Efter på denne måde at have konstrueret dette rum, blev det muligt at udskille "regioner" (jo mindre "regionerne" er, desto mere homogene er de) eller – hvis man foretrækker den betegnelse – forskellige "klasser" i ordets logiske betydning. Disse "klas-

ser på papir“ indbefatter nødvendigvis effekten af de agerendes hovedbeskæftigelse; disse “klasser“ blev – som det giver sig udtryk ved at de benævnes med erhvervsbetegnelser eller som faggrupper – afgrænset ved at tage hensyn til erhvervsmæssige kriterier og ved sammenlignelige arbejdsbetingelser inden for et afgrænset rum, der er konstrueret ud fra kriterier som ikke er tilfældig fordelt på tværs af de forskellige erhvervskategorier.

Disse “klasser på papir“, disse “teoretiske klasser“, der er konstrueret med det formål at bidrage til en teoretisk forklaring, er ikke “realiteter“; de eksisterer ikke som aktivt fungerende grupper i den sociale virkelighed. For så vidt som de korresponderer med klasser af materielle livsbetingelser – og på denne måde med klasser af sammenlignelige konditionerende betingelser, så samler disse “teoretiske klasser“ konkret handlende mennesker (*agents*) der har habituelle dispositioner til fælles (*habitus*), og som følgelig har en vis tilbøjelighed til at finde sammen i virkeligheden, en tilbøjelighed til at konstituere sig som virkelige grupper (en tendens der f.eks. viser sig i det faktum, at forekomsten af homogenitet bliver større i takt med at klasserne bliver mindre); disse “teoretiske klasser“ samler altså klasser af agenter, der er mere homogene ud fra de kriterier der blev brugt til at konstruere det sociale rum. (Jeg vil ikke her gentage hele den argumentation, jeg præsenterede i min Frankfurt Lecture – *Sozialer Raum und „Klassen“* (februar 1984)¹⁵. Jeg vil her kun sige, i opposition til den realistiske udlægning af hvordan klasser konstrueres, som stratifikationsteoriene og marxistisk teori er fælles om, at “klasser“ kun kan blive virkelige grupper, der faktisk er mobiliserede og organiserede, i kraft af politisk arbejde: “klasser“ i den forstand, som Marx bruger betegnelsen, er noget-der-skal-la-ves (som titlen på E.P.Thompsons bog *The Making of the English Working Class* meget passende minder om)¹⁶. Og her er det, at den teoretiske konstruktion af det sociale rum, og den teoretiske opdeling i teoretiske klasser inden for grænserne af dette teoretiske rum, definerer grænserne (eller de sandsynlige muligheder) for ethvert forsøg på at forvandle teoretiske klasser til virkelige klasser. Grupper skal laves, grupper skal konstrueres, men man kan ikke konstruere hvad som helst på alle mulige måder. Den specifikke logik i det politiske arbejde med at “lave grupper“ må analyseres nærmere, idet dette arbejde har så meget desto mere sandsynlighed for at lykkes, jo mindre spredt den klasse af personer, som det politiske arbejde bestræber sig på at konstituere som gruppe, er fordelt i det teoretiske rum. Den effekt, som en velkonstrueret teori udøver ved at synliggøre virkelige forskelle og opdelinger, er så meget desto stærkere, jo bedre teorien er begrundet i den sociale virkelighed.

4. Problemet om forandring. Jeg forstår ikke, hvor mine læsere skulle kunne have fundet den cirkulære reproduktionsmodel, som de tilskriver mig (struktur – habitus – struktur; eller kapital – reproduktionsstrategier – kapital). I virkeligheden ville jeg kunne vise, hvordan modsætningen mellem statik og dynamik, struktur og historie, reproduktion og forandring osv. er fuldstændig

falsk, for så vidt som det er den forefundne struktur (spændingerne, de modstillede positioner, magtrelationerne, som konstituerer et specifikt felts struktur eller det samlede sociale felts struktur på et bestemt tidspunkt) der konstituerer princippet i de strategier, der tager sigte på at bevare eller at forandre denne struktur¹⁷. Men frem for at gå igang med en omstændelig og trættende argumentation, vil jeg hellere bruge et kort eksempel til at vise den almindelige dichotome tænkeforms utilstrækkelighed.

Kapitlet i *La distinction* om "Class Mobility and Mobile Classes" (eng. overs., pp 132-135) kan læses som en model for et af de mest karakteristiske principper for social forandring i moderne samfund, nemlig modsætningerne i skolens bidrag til den sociale reproduktion [the school-mediated mode of reproduction]. Modsætningerne, der er indbygget i de mekanismer, der medvirker til at sikre reproduktionen af de sociale strukturer ved på forskellige måder at udskille børn alt efter mængden af deres nedarvede kulturelle kapital, er i realiteten grundlaget for de individuelle og kollektive strategier (f.eks. elev- og studenterbevægelsernes), ved hjælp af hvilke ofrene for uddannelsernes udskilningsproces (eller i det mindste de socialt privilegerede af dem) forsøger at forandre de strukturer, som udstødningsmekanismerne tjener til at bevare, og det vil sige de mekanismer der reproducerer de sociale strukturer.

5. Til spørgsmålet om politiske initiativer og politiske midler til at bryde reproduktionssystemets begrænsninger – og specielt om fagforeningernes og partiernes rolle, og om statens rolle – kan jeg kun henvise til andre af mine arbejder¹⁸. Jeg er bange for at disse indvendinger, som mange andre, skyldes det forhold at *La distinction* bliver læst som én af disse teoretiske bøger, der gør krav på at sige alt om det hele og på den korrekte måde, hvor den tværtimod (kun) er en sammenfattende redegørelse for en række empiriske undersøgelser, der var udformet med henblik på et veldefineret objekt – som jeg har rekapituleret ovenfor. Det er ikke muligt og heller ikke ønskeligt, at forfægte eller gentage alt endnu engang i hver eneste bog.

For at sige det kort: at forlange en generel teori om den sociale virkelighed, om sociale klasser, om politik, om velfærdsstatens betydning for de sociale praksisformer osv., det er at tilstå denne bog alt for meget. Jeg ville absolut tilslutte mig en sådan læsning, der trods alt gør mig stor ære (i det mindste hvad angår hensigten) ved at betragte mit arbejde som "grand theory", hvis ikke det havde været fordi en sådan læsning netop overser eller miskender det, der for mig ser ud til at udgøre bogens specifikke bidrag: en handlingsteori eller en teori om praksisformer, der bryder med gængse dichotome alternativer; en konstruktion af det sociale rum, som løser det gamle stridsspørgsmål om de sociale "klasser", ved at opløse det; en teori om symbolsk dominans, der anerkender en specifik symbolsk logik samtidig med at den begrundes en sådan logik (rationale) i kapitalfordelingens objektive struktur – fordelingen af de forskellige kapitalformer (eller magtformer).

Oversat af Anders Mathiesen fra Pierre Bourdieu: On Interest and the Relative Autonomy of Symbolic Power: A Rejoinder to Some Objections. *Working papers and proceedings of the Center for Psychosocial Studies*, no. 20 (Chicago 1988).

Noter

1. Artiklen er en renskrevet version af Bourdieus bidrag til en "Arbejdskonference afholdt af det tyske Sociologforbund" (Düsseldorf, 12-14. februar, 1987) med deltagelse af en række tyske sociologer, der havde forsøgt at anvende nogle af Bourdieus nøglebegreber (se den tyske udgivers Indledning til Klaus Eder (red.): *Klassenlage, Lebensstil und kulturelle Praxis*. Frankfurt a.m., Suhrkamp 1989). – Noter og referencer samt mellemoverskrifter i [...] er tilføjet af oversætteren, ligesom reference-noter indsat i senere udgivelser på fransk og engelsk også er medtaget her – O.a.
2. Jon Elster, *Sour Grapes: Studies in the Subversions of Rationality* (Cambridge, 1983).
3. P. Bourdieu, *Le sens pratique* (Paris, 1980); eng. overs. *The Logic of Practice* (Cambridge, 1990a).
4. For en uddybning kan her henvises til "Algérie 60" (Paris, 1977) og specielt genudgivelsen (2000a) med en ny indledning "Making the economic Habitus.", (2000b)/Actes no.150, Décembre 2003. Analyserne i Algérie 60 "... offers an in-depth analysis of the social genesis and consequences of the discordance between the hopes and desires of recently urbanized members of the subproletariat of Algiers and the objective positions and opportunities assigned to them by the colonial capitalist economy." (Wacquant 1993:251n) – O.a.
5. P. Bourdieu and J. C. Passeron, *Les héritiers, les étudiants et la culture* (Paris, 1964); eng. *The Inheritors: French Students and their Relation to Culture* (Chicago, 1979).
6. Se Bourdieu 2001a:23; Bourdieu & Wacquant 1996:191 og Bourdieu 2002a:110 – O.a.
7. Det er der redegjort mere udførligt for i bl.a. Bourdieu 2005b:250 og Bourdieu 1990a:16 – O.a.
8. E. Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie* (1913); eng. *Ideas pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy* (The Hague, 1983).
9. P.Bourdieu, "The Field of Cultural Production or: the Economic World Reversed", *Poetics*, no. 4-5 (November 1983), i Bourdieu 1993: 29-73.
10. P. Bourdieu, "The Peculiar History of Scientific Reason", *Sociological Forum*, no. 1 (1991a).
11. Engelsk oversættelse "On Symbolic Power" i bl.a. Bourdieu 1991a:163-170; norsk oversættelse i Bourdieu 1996b: 38-47 – O.a.
12. P. Bourdieu and M. de Saint Martin, "La Sainte famille. L'épiscopat français dans le champ du pouvoir", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no. 44-45 (November 1982), pp. 2-53.
13. Jvf. ovenfor "samtalet" med Honneth fra 1984 og review-essayet nedenfor om Bourdieu 2005d, samt Bourdieu & Wacquant 1996:193; Bourdieu 2002a, der planlægges udgivet af Hans Reitzels Forlag, kan ses som en "model" for sådanne socioanalyser – O.a.
14. En førende skikkelse inden for filosofisk sprogbrugsanalyse – O.a.
15. P. Bourdieu, "Espace social et genèse des "classes"", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no. 52-53 (1984); engelsk oversættelse "Social Space and the Genesis of "Classes" in Bourdieu 1991a:229-51.
16. Se P. Bourdieu, "What Makes a Social Class?", *Berkeley Journal of Sociology*, (1987), pp. 1-17.
17. Bourdieu (1988) anskueliggør denne pointe i empiriske analyser af "tilstanden" og kampene i det franske universitetsfelt omkring 1968-urolighederne – O.a.

18. Bourdieu har selv i senere oversættelser af denne artikel specielt henvist til *Homo academicus* og "La représentation politique: éléments pour une théorie du champ politique" (Actes 1981/ engelsk oversættelse i Bourdieu 1991a:171-202 . – Det er en problematik, han har beskæftiget sig meget med i bl.a. *La Noblesse d'État – Grandes écoles et esprit de corps* (Bourdieu 1996a) og *La misère du monde* (Paris 1993 – se Bourdieu et. al. 1999). Bourdieu 2001b giver en samlet oversigt over hans forskellige bidrag til denne diskussion, og nogle af hans seneste artikler er netop udgivet i bogen: *Pierre Bourdieu and democratic politics* (Wacquant 2005), hvor det endnu engang præciseres, at "kampen om den symbolske orden" [principles of vision and division] er det, der er på spil i feltet for politisk arbejde – O.a.

Litteratur:

- Bourdieu, Pierre 2005b [1972]: *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, 2005d [2001]: *Viden om viden og refleksivitet – Forelæsninger på Collège de France 2000-2001*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre 2002a: *Ein soziologischer Selbstversuch*. Frankfurt: edition suhrkamp.
- Bourdieu, Pierre 2001a [1966]: *Wie die Kultur zum Bauern kommt*. In P. Bourdieu 2001: *Wie die Kultur zum Bauern kommt. – Über Bildung: Schule und Politik* (Herausgegeben von Margareta Steinrücke). Hamburg: VSA-Verlag.
- Bourdieu, Pierre 2001b [2000]: *Das politische Feld – Zur Kritik der politischen Vernunft*. Konstanz: UVK Universitätsverlag Konstanz.
- Bourdieu, Pierre 2000a [1977]: *Die zwei Gesichter der Arbeit – Interdependenzen von Zeit- und Wirtschaftsstrukturen am Beispiel einer Ethnologie der algerischen Übergangsgesellschaft*. Konstanz: UVK Universitätsverlag Konstanz.
- Bourdieu, Pierre 2000b: *Making the economic habitus – Algerian workers revisited*. *Ethnography*, vol 1/2000:17-41.
- Bourdieu, Pierre 1996a [1989]: *The State Nobility – Elite Schools in the Field of Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre 1996b: *Symbolisk Makt*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre 1993: *The Field of Cultural Production*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre 1991a [1982]: *Language & Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre 1990a [1980]: *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre 1988 [1984]: *Homo academicus*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre & Loic Wacquant 1996 [1992]: *Refleksiv sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre et.al. 1999 [1993]: *The Weight of the World*. Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, Loic 1993: *Bourdieu in America – Notes on the Transatlantic Importation of Social Theory*, in Craig Calhoun et.al.: *Bourdieu – Critical Perspectives*. Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, Loic (ed.) 2005: *Pierre Bourdieu and democratic politics*. Cambridge: Polity Press.